

EKONOMSKE I POLITIČKE POSLJEDICE VELIKE POLARIZACIJE NA BOGATE I SIROMAŠNE SA AKCENTOM NA GLOBALNE TRENDOVE I ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA (Pozivni referat)

Akademik prof.dr. Mladen Bodiroža, tel. +387 62 212 000
Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina
Gordana Erić-Bodiroža MA
Uprava za indirektno oporezivanje BiH – Regionalni centar Tuzla

Sažetak: U posljednje dvije decenije, a posebno od 2003. godine planetarni trendovi, u ekonomskom opsegu zahvaćene su nesagledivim intenzitetom socijalnih razlika u raslojavanju na bogate i siromašne i jednostavno postale nepremostive uz konstataciju da je taj negativan trend kretanja, zahvatio cijeli svijet iz dana u dan produbljiva. Što se pak tiče zemalja Zapadnog Balkana posebno Bosne i Hercegovine i u našoj zemlji i socijalne razlike su iz više razloga i činjenica postale nepremostive. Nakon završetka rata u kome je veći broj stanovnika ostao bez cjelokupne imovine, a ne mali broj i bez života na drugoj strani. U tom novonastalom haotičnom stanju manji broj zaradili su ogroman kapital raznim švercom nafte, oružja, cigareta hrane i dr. i stekli milione po osnovu lopovluka i postali vlasnici raznih firmi i kompanija. Tim slijedom pristupilo se obnovi, tačnije privatizaciji najprljavijim načinom u kojoj su nestala brojna preduzeća, a njihova imovina opljačkana. U tako nastalom anarhičnom kretanju, dijametralno i neslućeno brzo je nestajalo srednje klase koja je bila do tada osnovna poluga i temelj ekonomskog razvoja. Sa tako novonastalim odnosom odlazi i ekonomska pa i politička stabilnost društva u nepovrat, čije se posljedice i smjer kretanja teško mogu sagledati.

Ključne riječi: socijalne razlike, bogati i siromašni, haotično stanje, kapital

ECONOMIC AND POLITICAL CONSEQUENCES OF GREAT POLARIZATION BETWEEN RICH AND POOR WITH A FOCUS ON GLOBAL TRENDS AND THE WESTERN BALKANS (Keynote paper)

Abstract: In the last two decades, especially since 2003, planetary trends, and therefore the Western Balkan countries, are affected by unforeseeable intensity of social differences in the stratification between rich and poor. Those differences become insurmountable with the conclusion that this negative trend, which is affecting the whole world, is deepening as indicated by the fact that Europe and the world are aware of the economic and social imbalances and stratification. Although, there is a slight attempt to change the essence, the current situation is out of control. As for the countries of the Balkans, in particular Bosnia and Herzegovina, social differences are in number of reasons and facts insurmountable. After the war, in which most of the population remained without property, smaller number earned enormous capital on smuggling oil, weapons, cigarettes, food, etc., therefore earned millions on the basis of thievery and became owners of various firms and companies. Due to these circumstances the proces of privatization in which many companies have disappeared and their property looted has began. In that anarchic movement, diametrically and unsuspected, middle class, has rapidly disappearing. With this, economic and political stability in society disappears irretrievably, whoes consequences and direction can be hardly seen.

Keywords: social differences, rich and poor, chaotic situation, capital

Uvod

U pristupu razmatranja i analize ključnih pitanja iz domena naslovljene teme: Ekonomske i političke posljedice velike polarizacije na bogate i siromašne sa akcentom na globalne trendove uz poseban naglasak na zemlje Zapadnog Balkana, tim slijedom znači da će predmet naše analize u tekstu koji slijedi biti fokusiran na jedan broj svakako prema našem slobodnom opredeljenju ključnih pitanja u kojima će se nastojati dati ne baš precizan odgovor zašto je došlo do raslojavanja svjetskog stanovništva na jednoj strani na **manji broj bogatih, a na drugoj strani na neuporedivo veći broj siromašnih**.

Drugo, komparirajući prethodno na bogate na jednoj i siromašne na drugoj strani dovedeni smo pred nezaobilaznu zadaću da potražimo odgovor na **stvarno stanje ove polarizacije najrazvijenijih i na drugoj strani najsromašnijih zemalja svijeta**, a zatim kao i gdje su one locirane na geografskoj karti svijeta. I konačno, u kakvoj se situaciji po tom prethodnom pitanju **nalaze zemlje regiona Zapadnog Balkana**, a posebno Bosna i Hercegovina.

1. Savremena ekonomska kretanja u globalnim odnosima

Ono što bi smo mogli naznačiti kada je riječ o ekonomskim karakteristikama, tačnije o savremenim trendovima tih kretanja u globalnim odnosima u prvoj decenije do polovine druge decenije dvadeset i prvog vijeka je da su planetu preokupirali **masovni protesti** kojim se izražava nezadovoljstvo širih slojeva stanovništva protiv vlade većeg broja zemalja, sa izrokom što je veći broj stanovnika svijeta doveden na ivicu egzistencijalnog života, ne samo primjera radi Španaca, Grka, Italijana, i zemalja Zapadnog Balkana već ti protesti (demonstracije) proširili su se na veći broj drugih zemalja koje su zahvaćene dužničkom krizom i siromaštvom. Na drugoj strani činjenicom koja je skoro šokirala svijet je da su ti protesti iskazani kroz hiljade učesnika u Njemačkoj, jednoj od vodećih svjetskih ekonomija.

Sagledavajući ta sve masovnija kretanja i nezadovoljstva, ono što posebno zabrinjava da su ti protesti (ne samo) izazvani postojećom svjetskom ekonomskom krizom, od 2008. godine, kojoj se još uvijek ne nazire broj , a zatim i protiv niza nevolja koje je iznjedrio savremeni kapitalizam i neoliberalizam, uz temeljni zahtjev da se provode razne mjere štednje što ekonomski posmatrano vodi čovječanstvo prema katastrofalnom smjeru.

Osim toga novi trendovi (kretanja) ukazuju da ne samo Evropa već i cijeli svijet su sve više **nezadovoljni** činjenicama **društvene, političke i ekonomske neravnoteže i sve drastičnijeg raslojavanja na bogate i siromašne** uz to istovremeno sve većoj vlasti banaka, finansijskih monetarnih institucija, tako da će svi pokušaji da se u ovoj sferi uspostavi neka vrsta i model kontrole sa ciljem promjena tako novonastalog stanja, u postojećoj konstalaciji odnosa postati skoro nemoguća u smislu kontrole tako nastalog kontradiktornog stanja i strateškog smjera daljeg kretanja.

2. Da li je bilo moguće predvidjeti nastanak i uzroke velike ekonomske polarizacije

Ne mali broj, a svakim danom sve više finasijskih, ekonomskih eksperata, filozofa, sociologa, intelektualaca upozoravaju da je u poslednjoj deceniji došlo do velike polarizacije u svijetu u bogatstvu i siromaštvu. Ove konstatacije prema ne baš preciznim statističkim pokazateljima ukazuje da oko 50 odsto bogatstva svijeta dijeli samo jedan odsto njenih stanovnika.

Ovdje nam se postavlja jedno od ključnih ekonomskih, pa i političkih pitanja na koje veći broj eksperata, naučnika i teoretičara traže odgovore posebno na Zapadu - na pitanje da li se svijet ponovo vraća u feudalizam? A mi na ovim prostorima i istovremeno postavljamo to isto ključno pitanje: Gdje smo svi u svemu tome? Da li smo mi duboko u feudalnom dobu desetinama godina i još uvijek daleko od prvih nagovještaja industrijske revolucije? Te upravo u traženju odgovora na ovo teško i kompleksno pitanje polazimo od činjenice da su zemlje Zapadnog Balkana, pa prema tome i Bosna i Hercegovina, kao sastavni dio naše planete i da ovo kako smo naznačili ključno pitanje koje je **zahvatilo globalni prostor, stavljeni pred obavezu, a i zadaću da potražimo odgovor**, što je bazirano na utemeljenim činjenicama po kojima je svijet u posljednjoj deceniji, a posebno od 2003. godine do danas su sve izraženije socijalne razlike koje su višestruko postale nepremostive. **Prvo** je početkom posljednje decenije dvadesetiprvog vijeka u našoj zemlji došlo do rata u kome je većina ostajala bez svega, a veliki broj ljudi i bez života, dok je istina manji broj zaradio (kako često i uobičajeno kažu prvi milion) na švercu oružja, hrane, cigareta, nafte.... Zatim je uslijedio period poslijeratne obnove, a potom i privatizacija u kojoj su nestale brojne firme, a njihova imovina je opljačkana.

Radnici su nakon završetka rata imali nadu, (za koju su u velikom razočaranju saznali da je to iluzija) da će poslije rata nastaviti da rade tamo gdje su radili prije, a završili su na ulici. Srednja klasa je iz godine u godinu smanjivala i konačno nestala, a sa njom je nestajala i stabilnost društva u cjelini, ovim kretanjima došli smo u katastrofalno ekonomsko i političko stanje tako da prema postojećim istraživanjima više od 800.000 ljudi u Bosni i Hercegovini živi na ivici egzistencije, a svaki šesti ide na spavanje gladan, a na drugoj strani, istovremeno je broj multimilionera udvostručen. Tako međunarodne finansijske institucije procjenjuju da ih danas ima 90, a dijele 10 milijardi dolara profita.

Prema "Forbsovoj" listi multimilioneri u Bosni i Hercegovini su Marijan Primorac, Mirko Grbešić, Pero Gudelj, vlasnika FIS-a, Senad Džambić, vlasnik "Binga", Tihomir Brajković iz Kiseljaka, Tomislav Antunović iz Orašja, Nijaz Hastor, Nihad Imamović, Izudin Ahmetlić iz Tešnja i vlasnici "Sarajevske pivare" Hilmo i Mujo Selimović. Međutim, ono što je simptomatično, je činjenica da su prvi na listi biznismeni iz Hercegovine, a u tom broju nema ni jednog iz Republike Srpske. U okruženju BiH situacija je slična, na prvom mjestu po multimilionerima je Hrvatska, koja ih ima 221, a svaki deseti ima imovinu veću od 100 miliona dolara, dok Srbija ima 110 multimilionera koji upravljaju sa 13 milijardi dolara.

Uz rijetke pojedince koji su na tržišni način stekli, tako da kažemo basnoslovno bogatstvo, po tržišnim zakonitostima prodajom svog vlastitog proizvoda. Upravo obratno, na drugoj strani ogroman broj, krađom, raznim lopovlucima sa najčešćim izgovorom "sve me pitaj, samo nemoj na koji način sam došao do kapitala vrijednog (prvi) milion", stekli su raznim mahinacijama, lopovlukom ili izbjegavanjem poreskih obaveza i sl.

3. Kako su političari stekli feudalna ovlaštenja o istom modelu

Prethodne konstatacije imaju uporište koje ukazuje na nepobitne činjenice da je bogatstvo multimilionera u postratnoj tranziciji nastalo i provođeno uglavnom po političkoj liniji, zahvaljujući političkim privilegijama, a ne slobodnoj volji i zakonitostima tržišta ili pak sposobnosti najvećeg broja novoformiranih biznismena.

Tako je prema jednoj urađenoj ranijoj analizi grupe hrvatskih eksperata kada je riječ o

definisanju vremena u kom živimo na baš precizno ukazuju o načinu zašto se njima nije svidjela tržišna igra i njeni rezultati, pa su data političarima feudalna ovlašćenja u redistribuciji društvenog bogatstva, jer su navodno oni ti koji su bliže vlasti, identično poput tzv. feudalnih dvorskih paževa, koji su dobijali pogodnosti i privilegije kakve nikada ne bi stekli, a niti bi ih imali u tržišnoj utakmici, dok se na drugoj strani oni koji se ne sviđaju vlastima svakako dave i kažnjavaju. To je manje-više i u svim drugim državama nastalim raspadom Jugoslavije situacija slična. Dok je u većem broju zemalja svijeta neznatno nešto drugačije, jer tempo raslojavanja ne diktira samo politika, nego prije svega finansijska moć banaka, koje su vladari iz sjene.

Tako postojeće stanje rezultira činjenicom da u takvom sistemu jedina zarade države je porez, te kako raste državni aparat i kako privreda ne postoji, porezi su jedini način da se puni državna kasa iz koje se finansira administracija, policija, sudovi, vojska i dr.

U tom smislu nije na odmet ovom prilikom podsjetiti se na jedan broj predizbornih obećanja novih ljevičarskih partija koje sve više osvajaju Evropu, temelje se na tzv. ravnopravno "razrezanom" porezu. To su moderni Robin Hudovi poput Ciprasi ili Iglesiasa svoj izborni uspjeh mogu da objasne i obećanjem da će multimilioneri biti pravedno oporezovani, dok će porezi ostatku populacije koja preživljava biti korigovani.

Ovdje smo u prilici samo djelimično odgovoriti na jedno pitanje koje nam se neizostavno postavlja, kao što je to slučaj u skoro svim (ili većem broju) država svijeta, a to je zašto je u našoj državi porez najveći prihod države, zapravo mnogo veći nego u razvijenim državama - zato jer je uništena privreda i ne puni državnu kasu. Tako, ako se zna da je u Bosni i Hercegovini od ukupnog broja zaposlenih jedna trećina u javnom sektoru, onda je namet na vilajet i realnost njenog opstanka.

Ili uzmimo drugi izraziti primjer, da ukoliko neka osoba i ima ambicije i motiv, a i pokušava da se bavi privatnim biznisom, stvori proizvod i zaposli 50 ljudi, otprilike dolazi do saznanja da je poslovanje ovdje postalo nemoguće, jer da bi dotični privrednik uvezao mašine potrebne da zaposli ljude mora da plati poreza oko tri i više miliona konvertibilnih maraka. Dotična osoba si onda opravdano postavlja pitanje: Zašto bi onda uopšte širio posao i zapošljavao bilo koga?

Ovdje nije na odmet podsjetiti se na neke praktične primjere da se poslodavci u medijima suočavaju sa posve suludim nametom koji se odnosio na honorarne ugovore. Naime, veliki broj saradnika u medijima, od kada je svijeta i vijeka, imao je honorarne ugovore o saradnji, a radno pravni status ostvarivali su u drugoj firmi. Za to postoje brojni primjeri u raznim preduzećima i skoro svim djelatnostima, sve do naučnih i državnih institucija, gdje se za dodatno angažovanog radnika uplaćuju porezi i doprinosi kao da je riječ o stalno zaposlenom. Tako su za jednog čovjeka poreze i doprinose uplaćuju dvije različite ustanove, a moguće i više, zavisi koliko honorarnih aranžmana ima uz napomenu da su ove i slične mjere koje služe za punjenje kase više nepovoljne i neopravdane za veći broj poslodavaca.

Ili drugi naredni primjer koji se odnosi na prošlogodišnje poplave, koje su bile katastrofalne za određena područja koja su bila zahvaćena ovim vremenskim nepogodama i opravdano se žale da bez obzira na velike gubitke koje su imali moraju da plate porez, ali uz napomenu da se veći broj vlasnika raznih firmi obogatio prodajom prijeko potrebnih proizvoda poplavljenom stanovništvu.

4. Porez kao temeljni prihod države

Ovdje polazimo od činjenice da je država prinuđena da ubire poreze da bi nahranila vojsku državnih činovnika, penzionera, drugih različitih zanimanja i kategorija... koji uživaju privilegije života na tuđoj grbači, dok je broj proizvodnih radnika, sve manje, kako u javnom, tako i u privatnom sektoru, koji se guše od nameta. Znači da na bazi prethodnih konstatacija moguće je izvući utemeljen zaključak, a to je da u postojećem koncipiranom i već funkcionirajućem sistemu, drže se još jedino privilegovani pojedinci, koji izrastaju u feudalce jer pola miliona nezaposlenih nisu ni kmetovi. Takođe nam nije na odmet prezentovati još jedan konkretan primjer (a tih i sličnih u bližem i širem okruženju je veliki broj) dok se zaduženost stanovnika Republike Srpske povećava, a prema nedavnim podacima Agencije za bankarstvo, građani su se prethodnih godina u bankama zadužili 2,37 milijardi KM i to uglavnom kreditima za opštu potrošnju i stambene potrebe, a sa druge strane prodaja luksuzne robe bilježi visoke prihode. Ili uzmimo primjere pisanje medija u posljednje vrijeme. Ako bi našu pažnju usredsredili samo na jedan neznatan broj najznačajnijih bilo aktuelnih ekonomskih, pa i političkih, to bi bio veći spektar što bi iziskivalo svestraniju elaboraciju i analizu što je svakako nemoguće, a i nema potrebe, obzirom na zadaću ovog naučnog skupa. No da podsjetim samo uzgredno, ilustracije radi da je samo u prošloj godini na uvoz automobila potrošeno pola milijarde KM, zatim na prodaju skupocjenih satova četiri miliona KM, te na drago kamenje i zlato 6,5 miliona KM. Međutim, ono što bi trebalo da bude srednja klasa, a to je da bude spas, vidi u odlasku u druge zemlje. Zato sve veći broj domaćih portala nudi poslove vani, posebno za medicinske sestre i ljekare, uz činjenicu da je posljednjih godina njemački jezik postao jedan od najpoželjnijih, za naše, pa i šire okruženje.

5. Raspad socijalističkog sistema, tranzicija i specifične karakteristike

Dovodeći ovo pitanje zašto je njemački jezik postao u posljednje vrijeme sve poželjniji i aktuelniji, to je nepobitna činjenica što je devedesetih godina prošlog dvadesetog vijeka došlo do raspada socijalističkog sistema i raspadom bivšeg Sovjetskog saveza na 15 samostalnih država, te zemlje Centralne i Istočne Evrope kao i raspadom Jugoslavije, i da su sve ove zemlje prešle u fazu tranzicije na putu ka tržišnoj privredi. U to vrijeme druga ekonomija svijeta Njemačka, vješto koristi novonastalu situaciju i svoj moćni kapital plasira-investira u te zemlje bivšeg socijalističkog sistema. To je i dalo podstrijek tim zemljama bivšeg socijalizma da intenziviraju svoj ekonomski rast i razvoj sa ciljem da što prije postanu članice Evropske unije, što je veći broj, njih deset, 2004., 2007. dvije i 2013. godine jedna ostvario taj cilj i postale su punopravne članice Evropske unije. Drugo i sa puno razloga i utemeljene argumentacije u pozitivnom smislu u odnosu na sve zemlje bivšeg socijalističkog sistema je primjer Češke u dinamičnom ekonomskom razvoju koja se ubrzano približava samom vrhu Evropske unije i u kojoj je bruto društveni proizvod po stanovniku viši od 80 odsto prosjeka Unije. Te ako se izvrši usporedba Češke i Bosne i Hercegovine u kojoj je bruto društveni proizvod 72 odsto u odnosu na prosjek u zemljama Evropske unije. Prema tome, **ekonomisti su jedinstveni u stavu iz sledećih razloga radi kojih je Češka tako visoko uzletjela, to su prije svega strane investicije koje su ušle u zemlju odmah nakon razlaza sa Slovačkom i činjenica da su svoju industriju snažno vezali za Njemačku koja im je, kao i svim zemljama Centralne i Istočne Evrope i bivšeg SSSR, glavno tržište, kao i to što u ovoj zemlji nema pedlja neobrađenog zemljišta.**

Na kraju analize prethodnih pitanja može se izvući pouzdana konstatacija da u **Češkoj nema izrazitih razlika sa stanovišta klasnog raslojavanja, s tim naglaskom da je srednji sloj**

dominantan i na njemu se temelji socijalna i privredna snaga cijele države, kao i svake druge.

Treće, sa razlogom podsjećam da u poslednjim godinama Sjedinjene Američke Države, čine neznatne napora sa cilju da se srednjoj klasi poboljša ekonomski položaj i da se poboljša njena kupovna moć kroz osjetno povećanu potrošnju. Ne samo Sjedinjene Američke Države, već i druge razvijene zemlje Zapada nastoje dinamizirati svoj ekonomski razvoj, a time i političku strategiju daljeg razvoja usmjeri ka cilju da se onemogući povratak u prošlost, tačnije ne prema feudalnom vremenu i razvoju. Na kraju postavlja se nezaobilazno pitanje, razmišljaju li zemlje u tranziciji tačnije zemlje Zapadnog Balkana, pa prema tome i Bosna i Hercegovina o nekom planu, tj. strategiji dalje ekonomskog razvoja, a ne povratku u prošla vremena feudalnog sistema? Drugo sa utemeljenom činjenicom što se Bosna i Hercegovina, Srbija, kao i druge zemlje koje čine Zapadni Balkan su kao i veći broj zemalja svijeta u poslednje dvije decenije nalaze se skoro u sličnom položaju u kojima su (posebno kod nas) socijalne razlike postale izričito velike, pa čak i nepremostive. Na kraju umjesto zaključka prema našem slobodnom opredeljenju prezentiramo ne baš preciznu konstataciju.

- **Prvo**, da su u BiH ratna razaranja rezultirala činjenicom da je veći broj stanovništva ostao bez elementarnih uslova za život, a isto toliko i bez života.
- **Drugo**, da je se manji broj enormno obogatio raznim manipulacijama i švercom (hrane, oružja, nafte, cigareta i sl) i postali su vlasnici kompanija, preduzeća i dr.
- **Treće**, tim slijedom usledila je privatizacija u kojoj su nestala razna preduzeća i skoro sva imovina je na najgrublji način opljačkana.
- **Četvrto**, radnici koji su stvarali taj kapital, ne samo što su se našli na margini događaja, uz iluzorna očekivanja da će se vratiti na svoja predratna radna mjesta, našli su se bespomoćni, ničim zaštićeni, na ulici, bez ičega.
- **Peto**, u tako novonastalim odnosima neprimjereno skoro preko noći je nestajalo srednje klase, koja je do rata bila lokomotiva ekonomskog razvoja i blagostanja. Ovim smjerom ekonomskih događanja u nepovrat je odlazila ukupna ekonomska i politička stabilnost društva ka katastrofalnom smjeru.

LITERATURA

- [1] Mladen Bodiroža, „Međunarodna ekonomija“ VI izdanje, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, 2012.
- [2] Jusufrić Ibrahim, „menadžerska ekonomija“ I izdanje Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, 2012.
- [3] Milutin Ćirović, „Finansijska tržišta“ Naučno društvo Srbija, 2007.
- [4] Nenad Bunjak, Ljubomir Kovačević, „Finansijska tržišta i berze“, Ekonomski fakultet Subotica 2009.

Internet izvori:

- [5] www.wto.org
- [6] www.imf.org
- [7] www.europa.eu
- [8] www.worldbank.org
- [9] www.unc.edu
- [10] www.eib.org